

канона в российской массовой литературе / И. И. Саморуков // Вестник Самарского государственного университета. Гуманитарная серия. — 2006. — № 1 (41). — С. 101—109.

11. Таран Л. Письменникові конче бути совісним у творі / Людмила Таран // Кур'єр Кривбасу. — 2006. — № 196. — С. 223—231.

12. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : моногр. / Софія Філоненко. — Донецьк : ЛАНДОН — XXI, 2011. — 432 с.

N. CHAURA

Kherson

MASS IN UKRAINIAN LITERATURE MEDIA SPACE (FOR EXAMPLE JOURNAL «COURIER KRYVBAS»)

The article examines the genre specifics and peculiarities of distribution of samples of popular literature in the pages of literary and art magazine «Courier Kryvbas» (2000 and 2007). The analysis placed in the magazine of critical materials and prose.

Key words: mass literature, media space, periodical magazine «Courier Kryvbas».

Н. С. ЧАУРА

г. Херсон

МАССОВАЯ ЛИТЕРАТУРА В УКРАИНСКОМ МЕДИАПРОСТРАНСТВЕ (НА ПРИМЕРЕ ЖУРНАЛА «КУРЬЕР КРИВБАССА»)

В статье исследуются жанровая специфика и особенности распространения образцов массовой литературы на страницах литературно-художественного журнала «Курьер Кривбасса» (с 2000 по 2007 гг.). Осуществляется анализ размещенных в журнале критических материалов и прозаических произведений.

Ключевые слова: массовая литература, медиaproстранство, периодическое издание, журнал «Курьер Кривбасса».

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2015

УДК 82.09:821.801

А. Є. ЧЕРНИШ

м. Суми

anna_chernysh@ukr.net

ДИСКУРС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРАХ Ю. АНДРУХОВИЧА (ЗА РОМАНАМИ «РЕКРЕАЦІЇ», «МОСКОВІАДА», «ПЕРВЕРЗІЯ»)

У статті проаналізовано особливості художньої презентації важливого для героя-українця чинника етноїдентичності в умовах пострадянської дійсності. Наголошено, що персонажі романів Ю. Андруховича гостро переживають відчуття психотравми як відголосу тоталітарного тиску на індивіда, розгубленості, ресентименту (Т. Гундорова). Категорія Іншого є ключовою в осягненні національної ідентичності у творах Ю. Андруховича.

Ключові слова: національна ідентичність, психотравма, Інший, європеїзація.

Романи Ю. Андруховича «Рекреації», «Московіада», «Перверзія» становлять ціннісні важелі у розбудові національного художнього дискурсу України. У «Рекреаціях» потужно простежується передчуття постколоніального погляду автора на процес відроджен-

ня України, тимчасом як у «Московіаді» і «Перверзії» наповну автор заявляє про наболілі українському народові проблеми національної ідентичності, постколоніальної травми, невизначеності. Письменник відверто говорить про тоталітарний і посттоталітарний

дискурс як про культурний, духовний і моральний стрес, у якому опинилися українці після здобуття незалежності. Подібна ситуація розгубленості, політико-ідеологічного хаосу, відсутності здорової етики, відчуття страху перед непевним майбутнім виформовує особливий типаж українця, який дедалі частіше відчуває себе зайвим національним елементом, позаяк гостро відчуває потребу використання старої психології і заміщення її новими дискурсивними полями етнічної свідомості. Як зауважує Т. Гундорова, «постколоніальний український суб'єкт відчуває себе втраченим, загубленим. Він не задоволений тим, що повна європейська культура є відокремленим від нього об'єктом, що вона не є його матір'ю, не належить тільки йому і не задовольняє тільки його потреби» [7, 102].

Відтак, ключовим аспектом авторської концепції Ю. Андруховича є зображення духовного й національного випростування українця, його складний шлях від радянського маргінально заангажованого тоталітаризмом персонажа до повноправного європоцентричного героя нового часу, який прагне ідентифікації своєї індивідуальності, самоцінності, суспільної значущості. За Е. Фроммом, ідентифікація – «це процес емоційного та інших видів психологічного ототожнення особистості з іншими людьми, групою чи образом – один з механізмів досягнення власної індивідуальності, а також вираження прагнення «Я» до вивіщення через Іншого» [8, 79]. Для української спільноти у «Рекреаціях» Ю. Андруховича актуальним видається процес психоеднання з іншими представниками нації, реалізація творчого потенціалу у культурній групі однодумців, а також передототожнення з європейською ідентичністю ще не вповні свідомого образу українця-європейця, відмінного від гомогенної радянської псевдоідентичності.

В умовах радянської і пострадянської дійсності досягнення національної ідентичності можливе за певної опозиції до чинної ідеології й уніфікованої гомогенної ідентичності радянської людини, непримиренної до інших *не-російських* національних чи расових ідентичностей. Відтак, в аспекті художнього дискурсу романів Ю. Андруховича як своєрідних постколоніальних студій одним із ключових

понять досягнення своєї етноідентичності є категорія Іншого, розкрита через систему непростих стосунків між колонізатором і колонізованим. У творчості Ю. Андруховича Інший постає психотравмованим суб'єктом, інфікованим тоталітарною ідеологією, що відлучує на ментальному, національному, соціальному рівнях реалізації Я.

У художній проекції Ю. Андруховича Інший осмислюється в єдиному зчепленні з опозиційними категоріями центру і периферії, магістрального і маргінального (Росія – Москва / Україна – Станіславівщина), сильного – слабого (влада – особистість), мовної і культурної свідомості. Тому поведінкові моделі героїв у романах українського письменника «Рекреації», «Московіада», «Перверзія» ґрунтуються на спротиві й опозиції, а також оприявленні національної пам'яті, оскільки спільна мова, історична пам'ять і віросповідання, на думку О. Гнатюк, є конститутивними елементами для національної ідентичності [детальніше див.: 5, 86].

У «Рекреаціях» категорія Іншого презентована українською творчою богемою, що, правда, морально zdeформованою суспільними вадами (пияцтвом, славою), але з високим ступенем національної ідентичності й самосвідомості: «Зрештою, хлопці вони талановиті, чесні, непродані, цвіт нації, діти нового часу, тридцятирічні поети, кожен гадає, що він пуп землі, а насправді лиш сексуальна невдоволеність і розпалене самолюбство» [3, 39]. Їхні комплекси й вади – результат довготривалого і цілеспрямованого тиску тоталітарного режиму на покоління українців задля вироблення в них віри у Великого Батька, місце якого наприкінці ХХ ст., на думку Т. Гундорової, «ослаблене, а то й знищене, постколоніальний індивід розпочинає своє самоствердження з бажання відвоювати власний простір свободи» [7, 106], що репрезентований у романі рекреаціями – «народними карнавальними діями зі співами, танцями, читанням віршів і театральними виставами» [3, 48] – як утіленням вічних основ ментальності й національного духу українців.

Через рекреації в романі найпотужніше проявляється саме національна ідентичність українців, які прагнуть до відродження своєї

національної сутності. Як зауважує С. Андру- сів, «національне – це надособистісна сила бажання особистостей спільно творити текстуальне тіло своєї культури, розповідати разом собі і світові своєю мовою історії про своє минуле – теперішнє – майбутнє. Одне слово, національне – це культура» [2, 27]. Центр української культури, як її вбачає Ю. Андрухович у творі, знаходиться у західній частині України, у гірському Чортополі, куди покликана українська творча інтелігенція, на яку покладена серйозна і відповідальна місія – реінкарнація української колективної ідентичності в умовах радянської дійсності. Через обговорення героями соціальних, державно-політичних, юридичних інституцій, проблем територіальної цілісності і культури автор формує потужну відкриту й доволі рухому ментальну матрицю, що активно відлунує й у наступних його творах.

Квартет героїв у «Рекреаціях» виконує поліфонічну функцію відродження національної ідентичності: Гриць Штундера виступає своєрідним художнім узагальненням колективної пам'яті про трагічну історію українського народу з прагненням до справедливості й помсти, Юрій Немирич – недосяжність європейської мрії, Мартофляк – українську культуру в лещатах радянської влади, Хомський – культурну опозицію. Усі вони є Іншими з різною мірою загрози уніфікованій радянській ідентичності. Відтак, Інший (в особі Хомського) і менш дієві Інші (Мартофляк, Гриць Штундера, Юрій Немирич) у «Рекреаціях» Ю. Андруховича борються за відродження ментальних підоснов українців, які опинилися в умовах «перехідної» ідентичності. Як зауважує О. Гнатюк, «дискурс ідентичності виступає на передній план під час глибоких трансформацій, коли спільнота шукає нових орієнтирів, вдається до переоцінювання попередніх позицій, щоб впоратися з викликом, який постав перед нею» [5, 84]. Нестабільність, розруха, побутовий і моральний дефіцит, відсутність якісних освітніх і культурних інституцій, рухомість культурних орієнтацій, про що йде мова у «Рекреаціях», – якнайсприятливіші умови для себе-переосмислення, своєї національної сутності, прагнення до реорганізації ідеології, інституту влади і людини. Однак у

творі Ю. Андруховича плеяда молодих митців ще заслабка для активного спротиву і відкритої боротьби. Хомський і його «команда» є своєрідною предтечею Іншого українця, готового «стати на прю» з владою і суспільством.

Кардинально різуче презентований Інший у романах «Московіада» і «Перверзія», де автор виводить типаж українця-інтелектуала, який намагається викоринити радянськість зі своєї свідомості, прагнучи європеїзації. З цього приводу М. Андрейчик зауважує, що «цей український інтелектуал, проте, теж визнає, що він і його земляки тримаються тих самих «євроазійських» рис, які він так зневажає; у душі письменник бореться з цими рисами на сторінках роману, бо ж намагається порвати імперські пута» [1, 35]. Герой-Інший у «Московіаді» осмислюється як чужинець на теренах не-своєї держави, який прагне відторгнення російсько-радянського впливу на свою національну ідентичність. Отто фон Ф. відкрито протестує проти колонізаторської імперської політики: «Це місто втрат. Добре б його зрівняти з землею. ... зрівняти Москву, за винятком, можливо, декількох церков та монастирів, із землею, а на її місці створити зелений заповідник для кисню, світла та рекреацій. Тільки в такому випадку може йти мова про якесь майбутнє всіх Нас на цій планеті, майне дамен унд геррен!» [3, 166].

У романі «Московіада» значно потужніше заявлена ідея відродження національної культури через раніше заявлені автором рекреації як ментальні екзистенти, які підсилюються ненавистю, ресентиментом (Т. Гундорова) до ворожої колонізаторської Імперії. Потреба в етноідентичності постає як результат досягнення некультурної, здеморалізованої, деструктивної Росії, яка, на думку Отто фон Ф., має незабаром самоліквідуватися, оскільки «імперія подихає» [3, 169], «тріщать усі її шви» [3, 127]. Отже, національно свідомі індивіди вбачають у цьому імперському доживанні шанс на відродження «малих» націй та окремішній розвиток етнічних територій країн, які у свій час поглинула Росія. В Отто з'являється віра в появу дискурсу свободи слова, творчості, національної рівності: «Тому я за повне й остаточне відокремлення України від Росії! Хай живе непорушна дружба між

українським та російським народами! Повірте мені, що між двома цими фразами немає жодної суперечності. Я бажаю великому російському народові щастя і процвітання!» [3, 147]. За територіальним відокремленням у свідомості героя криється потреба придушення у собі ресентименту, шанс на відродження національного ментального підґрунтя, етнічної колективної пам'яті, історії, волі.

У романі Ю. Андрухович витворює особливу постмодерну атмосферу через прийом хаосу й карнавалізації дійсності, що точно передає дух кінця ХХ ст., відтіняючи болісне постколоніальне самоусвідомлення власної національної, ментальної, соціальної деструкції. Як зауважує А. Ф'ют, «у кривому дзеркалі пародії прозирають такі симптоми культури загнивання, як руйнування всіляких вартісних ієрархій, заміна традиційних символів наличками масової культури, вдавання інтелектуального життя, наукові амбіції, підмінені предметом змінної моди, нігілістичні наслідки глобалізації» [9, 210]. Як наслідок, пародіювання і карнавалізація дійсності уявляються своєрідною формою мислення і світосприймання Інших, що, скажімо, в Отто виформовує загострене відчуття образи, відчуження, незадоволення, що є рушійними силами для українця до змін, оновлення, переосмислення свого місця у європейській сім'ї народів. Т. Гундорова вважає, що «загалом «Московіада» – це розповідь про те, як український поет-інтелектуал намагається протиставити себе єдиному тотально-гротесковому тілу, названому «советським народом»» [7, 141].

Роман Ю. Андруховича «Перверзія» присвячений адаптації Іншого-українця в карнавалізованому постмодерному світі, в якому він осмислює себе вже не радянською, але ще й не європейською людиною. Цей Інший уже не дозволяє себе ігнорувати, як у попередніх творах українського письменника, однак досі перебуває у зоні мовчання й невизначення з огляду на тривку пам'ять про переслідування, маніпулювання, належність до радянсько-кагебістської системи, що найяскравіше засвідчено діалогом Станіслава з отцем Антоніо: «Якщо святі великомученики не боялися бути колесованими й роздертими, якщо пророк Даниїл, покладаючись на Бога, не боявся пе-

ребувати в одній ямі з голодними левами, то чим мене злякати? Чого мені боятися?». «Не чого, а кого, – твердо сказав мій гість. – Їх. Вони всюди. Навіть тут» (письмівка наша. – А. Ч.) [4, 199]. У такий спосіб, автор розкриває ключову проблему: політична незалежність не позбавила пострадянську людину пам'яті про імперське минуле. Цей вислід тоталітаризму є причиною формування численних психічних суперечностей і появи відчуття змішаної ідентичності (Я. Поліщук). Як наслідок, Інший-українець у романі Ю. Андруховича «Перверзія» мислить себе як «потенціальною одиницю від України для участі в інтернаціональному семінарі культурально-духових діячів» [4, 67], він ще не може уповні відмежуватися від радянськості в собі, а звідси – і численних комплексів неповноцінності і страхів. Відтак, ці несприятливі для самоствердження причини формують Іншого як національного самітника, для якого вистраждана національна ідентичність уможлиблюється лише з відстоюванням себе, власної самості-окремішності, що прагне самореалізації у новому європейському дискурсі. З цього приводу Т. Гундорова зауважує: «Загалом «Перверзія» – це перверсивний романс про перверсивну любов (некрофілічну, полігамну, андрогінну), який, зрештою, перетворюється на трактат про пошуки культурної та європейської ідентичності, зорганізований навколо орфічного Рількового міту» [6, 145].

Отже, Інший у романі – українець-європеець, який прагне потрапити у вільну, незаангажовану від тоталітаризму / радянщини дійсність і готовий до кардинальної зміни своєї суспільно-цивілізаційної екзистенції, прирікаючи себе на вічне виборювання свого права на європейську українськість, тому що, як зауважує О. Гнатюк, «у відкритій спільноті стосунки між своїм і чужим (self / other) мають цілком інший характер: там відбувається взаємодія – зустріч культур, обопільна перцепція, творення нових значень і вартостей» [5, 64], чого прагне Станіслав у романі.

У бачимо, дискурс національної ідентичності потужно презентований у романах Ю. Андруховича, головню виражаючись через категорію Іншого, що видозмінюється від твору до твору. У «Рекреаціях» Інший уявляється

національно свідомою творчою елітою, яка прагне до відродження українського духу, але ще не спроможна протистояти тоталітарній атмосфері; у «Московіаді» Інший прагне викоринити радянську тоталітарність зі своєї свідомості шляхом активного бунту й висміяння нищої великоруської дійсності, щоб позбутися постколоніальної травми в собі. Докорінні зміни Іншого показані в романі «Перверзія», в якому українець є національним самітником, готовим до єдності з Європою, а отже, – до кардинального переосмислення себе і своєї ментальної вартості.

Список використаних джерел

1. Андрейчик М. Інтелектуал як герой прози 90-х років ХХ століття / М. Андрейчик ; пер. з англ. І Андрущенко. — Львів. : ЛА «Піраміда», 2014. — 188 с.

2. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. — Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2000. — 340 с.
3. Андрухович Ю. Рекреації. Романи / Ю. Андрухович. — К. : Час, 1996. — 287 с.
4. Андрухович Ю. Перверзія : роман / Ю. Андрухович. — Львів : Класика, 1999. — 290 с.
5. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. — К. : Критика, 2005. — 529 с.
6. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм / Т. Гундорова. — Вид. 2-ге, випр. і доп. — К. : Критика, 2013. — 344 с.
7. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми : статті та есеї / Т. Гундорова. — К. : Грані-Т, 2013. — 548 с.
8. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. — М. : Республика, 1992.
9. Ф'ют А. Зустріч з Іншим / А Ф'ют ; пер. з пол. Я. Поліщук. — Харків, 2009. — 270 с.

A. CHERNYSH

Sumy

THE DISCOURSE OF NATIONAL IDENTITY IN THE WORKS by Y. ANDRUKHOVYCH

The article considers the features of artistic representations of important for the character-Ukrainian ethnogenetical factor in postsoviet reality. It is noted that the artistic characters in the novels by Y. Andrukhoanych experience acutely the sense of psychotrauma as the result of totalitarian pressure on the individual, confusion, resentment (T. Gundorova). The Other category is key in the attainment of national identity in Y. Andrukhoanych's works.

Key words: national identity, psychological trauma, Another, Europeanization.

A. ЧЕРНЫШ

г. Сумы

ДИСКУРС НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ю. АНДРУХОВИЧА (ПО РОМАНАМ «РЕКРЕАЦИИ», «МОСКОВИАДА», «ПЕРВЕРЗИЯ»)

В статье проанализированы особенности художественного представления важного для героя-украинца фактора этноидентичности в условиях постсоветской действительности. Отмечено, что персонажи романов Ю. Андруховича остро переживают ощущение психотравмы как результата тоталитарного давления на индивида, растерянности, resentment (Т. Гундорова). Категория Другого является ключевой в постижении национальной идентичности в произведениях Ю. Андруховича.

Ключевые слова: национальная идентичность, психотравма, Другой, европеизация.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2015